DESETINA PŮDY U NÁS JE V REŽIMU EKOLOGICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ

PŮDA JE KLÍČOVÝM ZDROJEM UMOŽŇUJÍCÍ LIDSKÝ ŽIVOT. POCHÁZÍ Z NÍ AŽ 95 % POTRAVIN, KTERÉ JÍME. PROTO JE VAZBA MEZI ZDRAVÍM PŮDY A ZDRAVÍM LIDÍ VELMI SILNÁ. BOHUŽEL NAŠE PŮDA NA MNOHA MÍSTECH NENÍ V DOBRÉ KONDICI. POTENCIÁL PRO ZLEPŠENÍ NABÍZÍ EKOLOGICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ, V NĚMŽ JE DOBRÁ PÉČE O PŮDU JEDNÍM ZE ZÁKLADNÍCH PILÍŘŮ HOSPODAŘENÍ.

Zemědělská půda zabírá podle evidence katastru nemovitostí zhruba polovinu rozlohy ČR (53,4 %). Na každého z nás připadá 0,40 ha zemědělské půdy, z toho 0,28 ha orné půdy. Podle údajů Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZK) nám zemědělsky obhospodařované půdy každoročně ubývá. Od roku 1966 se snížila výměra zemědělské půdy o 306 tis. ha a výměra orné půdy o 386 tis. ha. Naopak vzrostla plocha travních porostů (o 53 tis. ha) a mírně i trvalých kultur (o 10 tis. ha). Za posledních patnáct let ubylo každoročně v průměru přes 7 000 ha orné půdy a 4 500 ha zemědělské půdy celkem. K 31. 12. 2016 tvořila zemědělská půda dle ČÚZK 4 208 tis. ha z celkových 7887 tis. ha rozlohy státu. Orná půda představovala výměru 2 965 tis. ha (70 %), travní prosty 1 003 tis. ha (24 %) a trvalé kultury 75 tis. ha (2 %). Zbylou část půdy tvoří zahrady.

Co půdu nejvíce ohrožuje?

Člověk! Půda vzniká velmi pomalu, jeden centimetr funkční půdy vzniká tisíce let. Tento dlouhodobý proces vývoje půdy může být velmi rychle narušen či zastaven degradací, z níž nejzásadnější, pomineme-li zástavbu, je eroze. To znamená, že půda je smetena vodou či větrem a nenávratně mizí. Vodní erozí je dnes silně ohrožena desetina ploch zemědělské půdy ČR.

Nejčastější příčinou eroze na zemědělské půdě bývá nevhodný způsob hospodaření, jako je například pozůstatek scelování pozemků, pěstování monokultur, rušení krajinných prvků, absence zatravněných pásů či teras, obhospodařování půdy bez ohledu zejména na svažitost pozemků či pěstování erozně nebezpečných plodin (např. kukuřice).

K PROPAGACI EKOLOGICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ A BIOPRODUKCE

přispívá velkou měrou také Ministerstvo zemědělství, které podporuje několik marketingových aktivit a projektů cílených na propagaci faremního zpracování a přímého prodeje ze dvora.

Kromě již tradiční kampaně „Září – měsíc biopotravin a ekologického zemědělství", jejímž cílem je zejména upozornit na zajímavé akce v biosektoru, probíhá každoročně série poznávacích akcí pro veřejnost přímo na vybraných farmách po celé ČR v rámci projektu „Poznej svého farmáře". Během roku 2017 je možné navštívit celkem19 farem, z nichž osm hospodaří ekologicky (více na *www.poznejsvehofarmare.cz/*).

Zviditelnit ekologické sedláky a jejich výrobky se snaží také Svaz PRO-BIO prostřednictvím řady aktivit. K těm stěžejním patří soutěž o nejlepší tuzemskou biopotravinu „Česká biopotravina roku" (letos 16. ročník) a udílení titulu „Nejlepší sedlák PRO-BIO Svazu ekologických zemědělců". (více na: *www.pro-bio.cz/ceska-biopotravina/*)

Opomenout nelze ani tradiční ekologické akce jako Bioslavnosti ve Starém Městě, Čejkovické bylinkové slavnosti, Biodožínky v Nenačovicích či Jablečnou slavnost v Hostětíně. Zajímavé akce s vazbou na EZ a BIO najdete na jednom místě na: *www.biospotrebitel.cz/akce*

Graf 2: Struktura užití zemědělské půdy v EZ a podíl orné půdy v EZ na její celkové výměře ve vybraných zemích Evropy (2014)

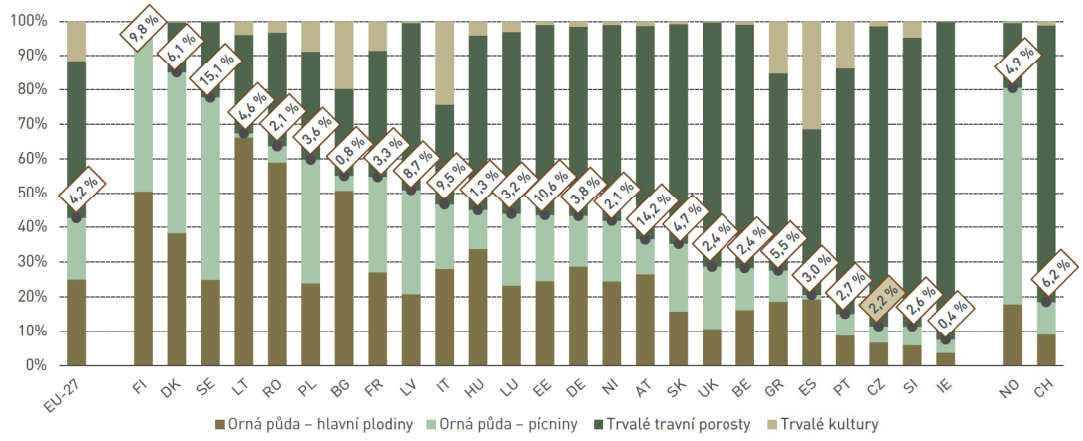

Zdroj: Eurostat, zpracovala ČTPEZ

Zde má vliv především zodpovědnost každého zemědělce.

Další typy degradace půdy nejsou tak radikální – jedná se např. o slehávání půdy tím, jak po ní jezdí těžká technika. Vyšším rizikem utužení dnes trpí třetina půd. Jiný způsob degradace je úbytek živočichů v půdě, například žížal, které ji svými chodbičkami provzdušňují.

Pro jednotlivé typy poškození půdy je charakteristické, že navzájem podmiňují vznik ostatních degradací (např. rozpadu půdní struktury a následnému utužení půdy často předchází acidifikace půdy a úbytek organické hmoty). Vyšší riziko acidifikace (okyselení) půdy je dnes evidováno na 71 % půd (téměř 3 mil. ha).

Co půda potřebuje a co jí dáváme

Půda potřebuje kvalitní organickou hmotu, která jí přináší energii; střídání plodin, které jí umožní ozdravění, oživení, obnovu či zlepšení struktury a hlubokokořenící rostliny, které jí umožní provzdušnění, obranu před zhutněním, recyklaci živin prostřednictvím statkových hnojiv a zlepšení struktury. Namísto toho půda dostává v řadě případů pouze minerální dusík a pesticidy; monokultury, příp. jednoduché osevní sledy bez zlepšujících plodin, které ji vyčerpávají a degradují; obilniny a těžkou mechanizaci, které devastují její strukturu a poškozují vrstvy ornice i podorničí. Zásadně chybí provázanost na živočišnou výrobu.

Příklady některých českých farmářů však ukazují, že není nutné si vybírat mezi ekonomickým úspěchem a péčí o krajinu; mezi vysokými výnosy nebo zdravou půdou. Lze sloučit obojí: můžeme mít prosperující venkov, kvalitní potraviny i zdravou krajinu. Řada příkladů z praxe to dokazuje. Důležitou roli v tomto vývoji mohou sehrát ekologické farmy, na nichž principy EZ plně odpovídají potřebám údržby a zlepšování kvality půdy i ostatních složek životního prostředí.

Šance pro půdu – ekologické zemědělství

Ke konci roku 2016 v ČR ekologicky hospodařilo 4 234 farem (zhruba 9 % zemědělských podniků) na celkové výměře 506 tis. ha, což podle ČÚZK představuje 12% podíl na celkovém zemědělském

Zastoupení ploch EZ dle užití půdy na jejich celkové výměře v krajích ČR v roce 2016

Kraj[1]	Výměra celkové půdy v EZ (ha)[2]	Z toho výměra (ha):		Zemědělská půda ČR (ha)	Zornění (%)	Podíl půdy v EZ na celkové výměře dané kategorie užití půdy v ČR (%)		
		OP	TTP			z. p. celkem	OP	TTP
Karlovarský	54 056	4 810	49 175	123 990	43,3	43,6	9,0	73,8
Liberecký	34 130	2 048	31 623	139 350	45,5	24,5	3,2	47,3
Moravskoslezský	55 265	4 845	49 939	273 646	61,7	20,2	2,9	57,7
Zlínský	36 838	5 686	30 182	192 593	62,8	19,1	4,7	52,3
Ústecký	46 852	2 946	43 230	275 109	65,6	17,0	1,6	59,0
Jihočeský	75 309	6 091	69 030	489 107	62,9	15,4	2,0	41,4
Plzeňský	58 072	10 052	47 789	377 477	67,2	15,4	4,0	43,2
Olomoucký	37 237	2 625	34 367	277 850	73,9	13,4	1,3	60,7
Královéhradecký	22 802	2 522	20 091	276 917	68,6	8,2	1,3	28,2
Pardubický	14 255	1 739	12 422	270 348	72,2	5,3	0,9	20,1
Vysočina	19 488	6 899	12 440	408 543	77,2	4,8	2,2	15,1
Jihomoravský	18 219	11 443	4 879	424 021	82,8	4,3	3,3	16,2
Středočeský	18 359	4 656	13 043	659 623	82,7	2,8	0,9	18,1
Hlavní město Praha	79	24	46	19 800	72,6	0,4	0,2	5,3
Celkem	**490 960**	**66 386**	**418 256**	**4 208 374**	**70,5**	**11,7**	**2,2**	**41,7**

[1] Kraje jsou v tabulce seřazeny dle podílu výměry celkové půdy v EZ na celkové zemědělské půdě ČR.
[2] Celková výměra v EZ nezahrnuje plochu rybníků; do rozdělení krajů je zahrnuta jen půda v LPIS.
Zdroj: REP (údaje k 31. 12. 2016); Souhrnné přehledy o půdním fondu z údajů katastru nemovitostí ČR (ČÚZK); zpracoval ÚZEI

Graf 1: Vývoj užití zemědělské půdy v EZ (1999–2017)

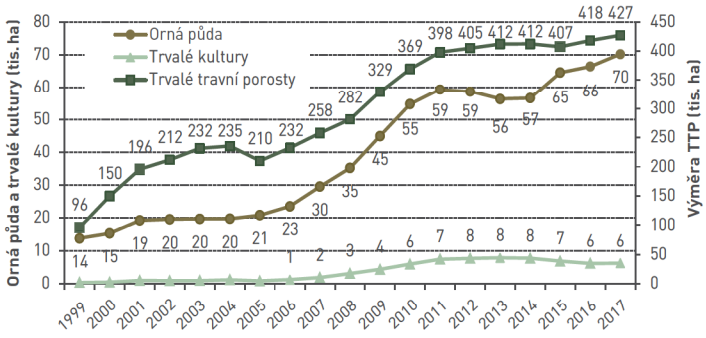

Pozn.: Graf zahrnuje i předběžné údaje k 1. 8. 2017 (REP)
Zdroj: MZe, zpracovala ČTPEZ

Foto: Jiří Felčárek

půdním fondu. V ekologickém režimu je dnes v ČR zařazeno více než 40 % ploch luk a pastvin, okolo 2 % výměry orné půdy a zhruba 8 % ploch trvalých kultur. Největší plochy ekologicky obhospodařované půdy najdeme v pohraničních hornatých okresech Jihočeského, Plzeňského, Moravskoslezského, Karlovarského a Ústeckého kraje (viz Tab. 1). V těchto pěti krajích se nachází téměř 60 % ploch v EZ. V roce 2016 byl celorepublikový 12% podíl výměry EZ překročen v osmi krajích stejně jako v předchozích letech, přičemž vysoce nad tímto průměrem s téměř 44 % činí Karlovarský kraj. V produkčních oblastech s vysokým stupněm zornění se ekologické zemědělství zatím významně neuplatňuje. Zastoupení EZ je zde dlouhodobě nízké (do 5 %).

Struktura užití zemědělské půdy v EZ

V ČR se ekologické zemědělství rozvíjí zejména v lokalitách, kde je kladen důraz na ochranu přírody, nebo tam, kde jsou zhoršené produkční podmínky. Téměř 90 % ekologicky obhospodařovaných ploch se nachází v méně příznivých oblastech (téměř veškerá výměra travních porostů a až 70 % orné půdy). Tomu odpovídá i struktura užití zemědělské půdy, která je ve srovnání s konvenčním zemědělstvím výrazně odlišná. V zemědělství ČR dominuje orná půda (70 % zornění), travní porosty zabírají zhruba čtvrtinu ploch a necelá 2 % připadají na trvalé kultury, zejména sady. Zcela opačný vývoj je v EZ, kde dlouhodobě dominují s 80–85% podílem travní porosty, jejichž plocha se za posledních deset let zvýšila 1,8krát (z 232 tis. ha v roce 2006 na 418 tis. ha v roce 2016). Orná půda tvoří 13 % ploch a její výměra od roku 2006 vzrostla téměř dvojnásobně na současných 66 tis. ha (viz Graf 1). Podobně necelá 2 % ploch v EZ zabírají trvalé kultury.

Srovnání s Evropou

V České republice se struktura užití půdy v EZ významně liší od průměru světa i Evropy. V Evropě je zastoupení orné půdy a trvalých travních porostů spíše vyrovnané (43 % zabírá orná půda, 46 % travní porosty), 11 % ploch tvoří trvalé kultury (viz Graf 2). Česká republika má po Irsku a Slovinsku třetí nejnižší podíl orné půdy v EZ (13 %). Současně patří k zemím s nejnižším podílem orné půdy v EZ na její celkové výměře (2,2 %), průměr EU dnes dosahuje 5 %.

Největší zastoupení orné půdy v EZ mají severské země (Finsko, Dánsko, Švédsko a Norsko). Zde však podstatnou část plochy zabírají pícniny a dočasné trávy. Nadpoloviční zastoupení orné půdy bez pícnin v EZ mají jen tři země: Lotyšsko, Rumunsko a Bulharsko. Nejvyšší podíl orné půdy v EZ na její celkové výměře drží Švédsko (15,1 %), Rakousko (14,2 %) a Estonsko (10,6 %).

Jiná struktura užití zemědělské půdy v EZ znamená odlišnou skladbu zemědělské produkce. U ekologických podniků v ČR jsou nejvýznamnější složkou krmné plodiny a hovězí a telecí maso. Zásadní pro další rozvoj ekologického zemědělství v ČR je změna struktury EZ a navýšení podílu dalších výrobních zaměření, zejména produkce mléka, produkce na orné půdě a speciálních plodin (ovoce, zelenina a víno). Na tyto oblasti je třeba se zaměřit – motivovat ke vstupu do EZ zemědělce z produkčních oblastí, kteří jsou zatím vůči principům ekologického zemědělství imunní.

Rozšíření ekologického hospodaření na ornou půdu přinese prospěch nám všem. Jednak v podobě produkce „čistých" surovin a následně kvalitních potravin, jednak zachováním úrodnosti půdy a „živější" krajiny.

ČTPEZ

Zpracovala Andrea Hrabalová
pro Českou technologickou platformu
pro ekologické zemědělství